

PAR LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS DARBA NEREDZAMO UN NEAUDITĒTO DAĻU

Ojārs Spāritis
osparitis@gmail.com

Uzstāšanās Latvijas Zinātņu akadēmijas Pavasara pilnsapulcē 2019. gada 4. aprīlī

Cienījamā Izglītības un zinātnes ministre Ilga Šuplīnskas kundze, Saeimas deputāti un pārstāvji, citu ministriju darbinieki, godātie viesi un Latvijas akadēmiskā elite — esiet sveicināti Latvijas Zinātņu akadēmijas Pavasara pilnsapulces reizē, kad mums ir lielska iespēja gan vērtēt paveikto, gan lūkoties tālāk uz iecerētajiem un veicamajiem darbiem. Jūsu vēlēta prezidenta pienākums nav pārstāstīt to informāciju, ar kuru iepazīstinās ģenerālsēdētājs un Uzraudzības padomes priekšsēdētājs, taču kā ikreiz, uzrunājot auditoriju, man ir iespēja izgaismot dažus mūsu darba aspektus un gan jums, gan valdības pārstāvjiem un viesiem ļaut ielūkoties mūsu darba specifikā.

Atļaujiet man neslēpt prieku par Latvijas tiesu praksei ļoti ātrā, bet mūsu pacietības mēram gana mokošā, četrus gadus ilgā tiesvedības procesa ar neveiksmīgi izraudzīto nomnieku “Koncertzāli Rīga” noslēguma soli. Augstākā tiesa 21. martā pieņēma lēmumu par nemaināmu un nepārsūdzamu spriedumu nomnieka izlikšanas lietā. Un šim izlikšanas procesam neizbēgami vistuvākajā laikā ir jābeidzas. Neraugoties uz tiesvedības aizkulišu intrigās iesaistīto personu manipulācijām ar valsts politisko un izpildvaru, plānotām un īstenotām maldināšanas akcijām, Latvijas tiesu sistēma ir pieņēmusi vienīgo pareizo — likumību aizstāvošo lēmumu un

novērsusi liela mēroga krāpšanu un valsts īpašuma nozagšanu.

Tā ir bijusi akadēmiskajai videi neierasta, nevajadzīga, bet ļoti pamācoša pieredze. Jāatzīst, sākotnējās cerības uz gadu desmitiem neoptās zāles restartu traumēja vilšanās partnera izvēlē, kas gan mums pašiem, gan valsts institūcijām, kuras skandāla rezultātā beidzot ir pamanījušas Akadēmijas ēkas un tās telpu potenciālu, liek apjaust nežēlīgu pieredzam gan zinātnē, gan politikā, un tas ir — jaunu, kvalificētu un uzticamu pretendentu trūkums uz rezervistu soliņa. Lai gan par maz rūdīta ielu cīņās, tiesu un mediju intrigās, akadēmiskā vide spēj būt vienota savā gribā pēc intelektuāli radošiem panākumiem, par ko liecina Latvijas Universitātes, Arhitektu savienības, Kultūras ministrijas, Rīgas pilsētas Galvenā arhitekta biroja un Zinātņu akadēmijas kopīga vīzija teritorijas reģenerācijai kontekstā ar *Rail Baltic* projektu. Un šī procesa galvenais motivators var būt vienīgi Akadēmijas ēkas transformācija par multifunkcionālu zinātnes, izglītības un kultūras centru un Rīgas kā Baltijas valstu centrālās pilsētas teritorijas ekonomiskā, administratīvā un sociālā attīstība. Sprotams, ka šādam funkcionāli un estētiski atdzimušam kultūras centram būs nepieciešams arī jauns menedžments.

Bēdīgi, ka zinātnes finansējuma un atbalsta ziņā Latvija atrodas neapskaužamā pozīcijā un prognozes turpmākajiem gadiem nesola neko labu. Īpaši slavējamus izglītības reformas, kvalitātes un finansējuma kāpuma rezultātus valdībai nav izdevies panākt, bet tas tieši korelē ar atbalsta trūkumu inovatīvai un ar ražošanu saistītai zinātnei un vēl tālāk — ar lēni augošu ekonomiku. Ne jau tikai akadēmiskās zinātnes seniorus vien, bet visvairāk tieši jauno zinātnieku paaudzi uztrauc perspektīvas trūkums un darba apstākļu neprognozējamība. Un tieši šajā kontekstā ir dzimis Latvijas Jauno zinātnieku apvienības priekšlikums ilgtspējīgam zinātniskās darbības finansēšanas modelim.

Ministrija kā starpniece subordinācijas ķēdē starp premjerministru un Zinātņu akadēmiju attiecībā pret sevi var pārliecināties par Akadēmijas kā uzticama sabiedrotā un partnera attieksmi, jo Akadēmija naivā uzticībā kuplina kopējo izglītībai un zinātnei veltīto labo darbu summu ar savu artavu, tā arī nesaņemot par to nedz papildu finansējumu, nedz pozitīvus punktus audita ziņojumā. Bet ar to, kas ir panākts, mēs lepojamies. Tieši tāpēc es pateicos tiem sešiem pilna laika un sešpadsmit stundu darba veicējiem mūsu Akadēmijā, kuri nesavtīgi aizstāv akadēmiskās vides intereses Saeimas un dažādu ministriju komisiju sēdēs un kuri visaugstākajā profesionālajā līmenī veic ekspertīzes, piedalās padomēs un žūrijās, kā viedokļu līderi pārstāv Latvijas zinātņi un Akadēmiju gan mūsu zemē, gan starptautiski.

Vēlos lepoties ar kolēģu, augstskolu mācībspēku un zinātnisko institūtu darbinieku bezatlīdzības devumu Akadēmijai valsts dibināšanas simtgadē. Akadēmija, piesaistot apjomīgus sponsoru līdzekļus, sagatavoja un izdeva žurnāla “Energija un Pasaule” speciālizlaidumu latviešu un angļu valodā. Pārfrāzējot žurnāla virsrakstu, tā saturs liecina par Latvijas fundamentālo un lietišķo pētījumu, sociālo un humanitāro jomu globālo atvēzienu, akadēmiskās zinātnes pār-

stāvjiem publicējot rakstus par jaunākajiem pētījumiem. Līdzīgai misijai ir iespiesta akadēmika Tālava Jundža sagatavotā informatīvā brošūra par Latvijas Zinātņu akadēmijas struktūru, lomu un jaudu, kuru īpaši novērtē zinātniskās komunikācijas partneri Baltijas valstu reģionā.

Jau trīs gadus pēc kārtas Akadēmija ir sarīkojusi vērienīgus godināšanas pasākumus aizejošā gada izcilāko zinātnes sasniegumu autoriem, tādējādi gan stimulējot nacionālo pētniecības personālu viņu darbā, gan ar plašu mediju iesaisti trīs mēnešu garumā aktualizējot zinātnes lomu un popularizējot mūsu zinātnieku pētījumus un atklājumus. Nebūs noslēpums, ja atklāšu, ka arī šo jau par nepieciešamiem un populāriem kļuvušo pasākumu budžets nebūtu iedomājams bez sponsoru atbalsta. Bet par vienreizēju finansiālu atbalstu pagājušajā gadā saku paldies arī Ministrijai, un šāda sadarbība varētu kļūt par sistēmu, nevis par izņēmumu.

Lai gan pasaulē notiek pakāpeniska pāreja uz zinātnisko rakstu krājumu sagatavošanu digitālā formātā, mūsu starptautiskie abonenti, universitātes, zinātniskie institūti un bibliotēkas paralēli digitālajai informācijas pieejai vēlas iegūt Akadēmijas “Vēstis” ierastajā papīra formātā. Tas vairāk attiecas uz humanitārajām un sociālajām zinātnēm aktuālo A sēriju, kā tas ir gadījumos ar tematiski vienotiem un apjomīgiem zinātnisko lasījumu un konferenču krājumiem. Šādus izdevumus labprāt subsidē vai iepērk arī ieinteresētās institūcijas. Tāpat kā Latvijas attīstības modelēšanai Eiropas un pasaules koordinātēs veltīto rakstu krājumu “*Latvia in Europe and the World*”, kas ir Akadēmijas pasūtījums Kopenhāgenas un Stradiņa Universitātes profesoram Eizenam Eterim un pagājušajā gadā apgāda “Zinātne” izdevumā tika iespiesta kā rokasgrāmata ikvienam uz vietu politikā pretendējošam kandidātam.

Šo pašu lomu tiecas pildīt arī par sponsoru un personiskiem līdzekļiem angļu valodā iespēstā Akadēmijas “Gadagrāmata 2019”,

kas pirmoreiz atkāpjas no ierastā latviešu valodā izdodamās “Gadagrāmatas” standarta. Līdzīgi daudzu citu valstu Zinātņu akadēmiju gadagrāmatām tā ir veidota A-4 formātā kā krāsains saistošu zinātnisku rakstu krājums “ārējam patēriņam” — ar mērķi uzrunāt un ieinteresēt zinātniskai sadarbībai starptautiskos partnerus.

Noslēguma rindkopā vēlos vizualizēt Akadēmijas vietu un lomu nepavisam ne vienkāršajā Latvijas zinātnes un ekonomikas konstrukcijā. Vispirms es vaicāju sev, jums un ikvienam: ko mūsu valdība darīs ar zinātnes budžetu, kurš spītīgi negrib un negrib jūtami pieņemt svarā? Ar ko tiks aizpildīts struktūrfondu līdzekļu trūkums, ar ko tagad tiek segta liela daļa zinātnes budžeta? Un kur valdība ņems līdzekļus pamatbudžetā, lai finansētu zinātni ne tikai līdzšinējā, bet gan pieaugošā līmenī? Mēs neesam valdība, bet akadēmiskajai videi ir skaidrs, ka stabilas un ilgtspējīgas Latvijas ekonomikas ceļš ir viedā specializācija ik nozarē darbos, nevis vārdos. Un zinātne ir vienīgais instruments ikviena Latvijā ražotā produkta kvalitātes un funkcionālo īpašību uzlabošanai, kā arī pārdošanas cenas celšanai.

Mūsu Akadēmija, kura tieši pēdējā gada laikā ir nostiprinājusies gan strukturāli, gan funkcionāli, kopā ar visu akadēmisko vidi ir tas spēks, kurš spēj izstrādāt nozaru ilgtermiņa attīstības scenārijus, plānošanas dokumentus, kā arī piedāvāt kontroles mehānismus, tajā skaitā pēc valdībai saistošā Eiropas semestra parauga. Akadēmija ir tā, kas globālās konkurences situācijā spēj ieteikt Latvijai veidot līdzsvarotas ekonomikas modeli kā reģionālajai attīstībai, tā īstermiņa un ilgtermiņa plānošanai. Tikai vēlamā rezultāta sasniegšanai gan zinātnes, gan ekonomikas atbalstam mēs vēlētos politiskajā un izpildvarā redzēt vairāk ieinteresētas mijiedarbības ar akadēmisko vidi.

Var sacīt, ka pagaidām gan mūsu finanses, gan attiecības ar valsti un starptautiskajiem partneriem, mūsu kvalitātes kritēriji un prasības pēc augstākiem mērķiem atrodas relatīvā līdzsvarā. To pašu situāciju, iedvesmojoties no Leonardo da Vinči zīmējumiem, ar perspektīvi modelējošu intuīciju savā grafikā “Bīstamais līdzsvars” ir attēlojis Akadēmijas Goda loceklis, mākslinieks Gunārs Krollis. Taču — cik ilgi var pastāvēt šķietams līdzsvars, ja nav evolūcijas?